

Sissejuhatuseks Eesti mitmekeelse luule poetikasse

REBEKKA LOTMAN, SAARA LOTTA LINNO

Käesolev teemanumber tõukub küsimusest, mida teevad eri keeled Eesti luule-ruumis, kuidas need omavahel suhestuvad ning milliseid poeetilisi, kultuurilisi ja ajaloolis-poliitilisi tähendusi nende koosinemine loob. Eesti luuleväli on ajalooliselt mitmekeelne (vt Linno, Lukas 2022) ning mitmekeelsus on üks luule poeetilise korrastamise viise, ent seni napib selle poetikale pühendatud uurimusi. Nii nagu riim ja meetrum ei kujunda üksnes luuletuse vormilist ülesehitust, vaid osalevad ka selle tähendusloomes, võib mitmekeelsuski töötada ühtaegu vormilise ja verbaal-semantilise printsiibina, mille toime ei piirdu tekstisiseste suhetega: eri keeled toovad luuletusse kaasa oma ajaloolise staatuse ja kultuurilised konnotatsioonid ning seosed autori keelelise eluloo ja kirjandusväljaga. Nõnda kujundavad eri keelte kohalolu ja vastastikmõju luuletuse kõlalisi ja tähenduslikke suhteid ning võivad ümber mängida kultuurilisi hierarhiaid ja aktiveerida intertekstuaalseid seoseid.

Semiootilisest perspektiivist ei ole luule kunagi ükskeelne. Juri Lotmani (2006 [1970]: 20) järgi muudab luulekunst loomuliku keele, millel põhineb kogu sõnakunst, omaks, sekundaarseks keeleks: poeetiline tekst organiseerib loomuliku keele ümber. See kunstikeel on loomult pluralistlik ja sisaldab täiendavaid märgisüsteeme: siia kuuluvad eri tasandi kordused, nagu meetrum, häälikuinstrumentatsioon ja stroofika, samuti leksika ja retoorilised võtted, mille vastastikuses pinges sünnib luuleteksti terviktähendus (Lotman 2006 [1970]: 44). Roman Jakobsoni (1960: 356) klassikalise määratluse järgi suunab poeetiline funktsioon tähelepanu sõnumile endale – mitte üksnes sellele, mida öeldakse, vaid ka sellele, kuidas keel tähendust loob. Ta rõhutab, et poeetiline funktsioon ei ole sõnakunsti ainus funktsioon, küll aga selle dominant. Märt Väljataga (2013: 258–259) on nimetanud silmatorkavat tavakeelest või keeletavadeist hälbimist lüürika prototüüpseks tunnuseks, mis mõjutab nii teose tähendust kui ka selle lugemiskogemust: „Nii tekib lisatähendus ja vastuvõtuprotsess aeglustub.” Mitmekeelsus on üks mehhanisme, mis võib luuletuse keele esile tõsta, muuta eriti tajutavaks, kuid selle poeetiline toime ei seisne alati kõrvalekaldumises: sama sõna või fraas võib ühe lugeja jaoks olla tuttav ja läbipaistev, teise jaoks aga kummastav. Seetõttu ei küsi kirjandusliku mitmekeelsuse uurimine üksnes, millised keeled tekstis kohtuvad, vaid ka seda, kuidas need omavahel suhestuvad ning milliseid esteetilisi, semantilisi või kultuurilisi funktsioone nende koosinemine täidab.

Kirjandusliku mitmekeelsuse uurimine paikneb kirjandus- ja keeleteaduse kokkupuutealal: selle vormide ja funktsioonide kirjeldamisel võivad abiks olla sotsio- ja kontaktlingvistikas väljatöötatud mõisted (Verschik, Saagpak 2023: 77–80). Mitmekeelsuse põhimõisted koos eestikeelsete vastetega leiab Reili Arguse, Tiina Rüütmaa ja Anna Verschiku ülevaatest „Mitmekeelsus, esimese ja teise keele

omandamine” (Argus jt 2021). Üks valdkonna keskseid mõisteid, **koodivahetus**, on selles määratletud mitme keele kooseksisteerimisena ühes vestluses või lauses. Selle alaliigina käsitletakse **koodivaheldust**, mille puhul ei vaheldu üksnes erikeelsed sõnad, vaid ühe suulise teksti piires terved laused või lõigud (Argus jt 2021: 13). Ometi ei ole mitmekeelsuse terminoloogia ühtne, vaid on ka ise „mitmekeelne”.

Kirjanduslikku mitmekeelsust ei saa taandada tegelike keelekontaktide jälgendamisele. Kui sotsio- ja kontaktlingvistika keskenduvad eelkõige sellele, kuidas keeled kõnelejate repertuaaris ja suhtluses koos esinevad ning milliseid keelelisi ja ühiskondlikke tagajärgi nende kokkupuude kaasa toob, siis kirjandusteaduses nihkub põhirõhk sellele, kuidas keelte kohtumine toimib teoses esteetilise ja tähendust loova printsiibina. Keeleteaduses hakkas mitmekeelsuse uurimine kakskeelsuse ja teise keele omandamise uuringutest selgemalt eristuma ja iseseisvaks uurimisvaldkonnaks kujunema 1980-ndate lõpus ja 1990-ndate algul ning institutsionaliseeruma erialaste ühenduste, konverentside ja väljaannete kaudu sajandivahetuse paiku (Aronin, Hufeisen 2009: 2–3).¹

Läbinägelikke käsitlusi mitmekeelsusest kirjandustekstides leidub juba alates 1970-ndatest, nt Leonard Forsteri „The Poet’s Tongues: Multilingualism in Literature” („Poeedi keeled. Mitmekeelsus kirjanduses”, 1970), mis käsitleb luule mitmekeelsust, sh mitmekeelseid riime, makarooniat, seost eri perspektiivide ja identiteetidega, keskajast XX sajandini. Luule mitmekeelse poeetika nähtustest ongi tõenäoliselt pikaajalisimalt analüüsitud makarooniat.² Omaette uurimisväljaks hakkas kirjandusliku mitmekeelsuse uurimine kujunema aga alles 2000. aastatel: üheks teetähiseks sai Steven G. Kellmani „The Translingual Imagination” („Transkeelne kujutlusvõime”, 2000), milles transkeelsetena on käsitletud nii neid autoreid, kes kirjutavad mitmes keeles, kui ka neid, kes ei kirjuta oma emakeeles. Selline keeltevaheline positsioon võimaldab Kellmani (2000: ix) järgi avardada kirjandusliku meediumi piire. Nüüdisaegses kirjandusteaduses on kirjandusliku mitmekeelsuse uuringutes iseäranis mõjukaks kujunenud Yasemin Yildizi „Beyond the Mother Tongue” („Teispool emakeelt”, 2012), mis toob välja, et ükskeelsus ei ole loomulik ega ajatu seisund, vaid XVIII sajandi lõpul kujunenud paradigma. Praegusi mitmekeelseid praktikaid kirjeldab ta ükskeelsusjärgsetena: need seavad ükskeelse normi küll kahtluse alla, kuid ikkagi kujundab neid selle jätkuv mõju (Yildiz 2012: 2, 4–5).

Edasi on uurimisväli ruttu laienenud, selle kinnistumist tähistavad ka „The Routledge Handbook of Literary Translingualism” („Routledge’i kirjandusliku transkeelsuse käsiraamat”, Kellman, Lvovich 2021) ning 2023. aastal Brilli kirjastuses Natasha Lvovichi peatoimetamisel ilmuma hakanud Journal of Literary Multilingualism. Ajakirja teemadering hõlmab teiskeelset kirjutamist, keelte segunemist ja vaheldumist kirjandustekstides, tõlget ja retseptiooni, aga ka migratsiooni ja keelepoliitikat (Lvovich 2023). Avanumbri külalistoimetajad Juliette Taylor-Batty

¹ Põhjalikumad ülevaaded mitmekeelsuse uuringute erialastest võrgustikest ja väljaannetest vt Ecke 2009.

² Makaroonia mõiste on ajalooliselt tähistanud koomilist segu rahvakeelest ja ametlikust või kõrgkultuurilisest keelest. Algselt, umbes XVI sajandist alates, käis sõna itaalia-ladina segu kohta, hiljem on mõistet rakendatud väga erinevatele koodivahetuslikele võtetele (vt Demo 2014).

ja Till Dembeck (2023: 9) märgivad, et ehkki valdkond on viimasel kümnendil kirjandusteaduses jõudsalt esile kerkinud, on tegu siiski noore distsipliiniga, mille kesksed uurimisküsimused, mõisted ja tulevikusuunad on alles kujunemas. Ühe probleemina toovad nad välja distsipliini kallutatuse inglise keele poole, mis peegeldab laiemat suundumust lääne kirjandusteaduses. Sama probleemi teise külje toob esile Oxfordi uurimisprogrammi „Creative Multilingualism” („Loov mitmekeelsus”) manifest (Kohl jt 2020: 8–10). Kui väikekeelte, sealhulgas eesti keele puhul tajutakse inglise keele kui globaalse *lingua franca* mõju sageli ohuna (vt nt Argus jt 2021: 6–7), siis ingliskeelses kultuuriruumis võib sama dominantsus soodustada ükskeelsust: teiste keelte õppimine ei näi vajalik ning kasutamata jääb mitmekeelsuse potentsiaal avardada mõtlemist, väljendust ja loomingulisust (Multilingual poetry in schools).

Inglise keele kõrval on kirjandusliku mitmekeelsuse nüüdisaegne uurimine kinnitanud kanda paljudes teistes, nt saksa keeleruumis – üks põhjalikumaid mitmetasandilisi analüüse, mis kombineerib ajaloolise ülevaate, poeetilise läbivalgustamise ja multimodaalse lähenemise, on Till Dembecki ja Rolf Parri koostatud käsiraamat „Literatur und Mehrsprachigkeit” („Kirjandus ja mitmekeelsus”, 2017). Põhjamaisest kirjandusteadusest võib esile tuua interdistsiplinaarse ja multimeedialise lähenemisega artiklikogumiku „The Aesthetics and Politics of Linguistic Borders: Multilingualism in Northern European Literature” („Keelepiiride esteetika ja poliitika. Mitmekeelsus Põhja-Euroopa kirjanduses”, toimetanud Heidi Grönstrand, Markus Huss ja Ralf Kauranen, 2020). Ka siinse numbri artiklites leidub viiteid neile käsitlustele.

Värskest ilmunud nüüdisluulele ja selle uurimisele pühendatud entsüklopeediiline käsiraamat „Poetry in the Digital Age: An Interdisciplinary Handbook” („Luule digitaalajastul. Interdistsiplinaarne käsiraamat”, Benthien jt 2025) sisaldab samuti peatükki mitmekeelse luule uurimisest. Franziska Bergmann (2025: 328–329) tõstab selles tekstuaalsete ja semantiliste küsimuste kõrval esile mitmekeelse luule meedialisuse: eri keelte koosmõju võib avalduda luuletuse kõlas ja graafilises kujus, suulises esituses ning digitaalses avaldamiskeskkonnas, kus tekst, hää, pilt ja tõlge moodustavad mitmekihilise terviku. Mitmekeelsus seab tema hinnangul ühtlasi küsimuse alla arusaama, et luuletuse vastuvõtt eeldab kõigi selle keeleliste osade täielikku mõistmist, sest tähenduse dekodeerimist võib osaliselt asendada rütmi, häälikulisuse, visuaalsuse ja esituse tajumine.

Eesti kirjandusteaduses võib mitmekeelsuse uurimise juuri näha varasemates uurimissuundades, mis on keskendunud siinse kirjanduse keelelistele ja kultuurilistele kontaktidele ning piirialadele: näiteks uurimused varauusaegsest kirjandusest, kus puutusid kokku eeskätt antiikkeeled, saksa ja eesti keel; käsitlused baltisaksa kirjandusest ning selle keelelis-kultuurilisest mitmekesisusest; arutelud ja analüüsid eestivene ja Eesti venekeelsest kirjandusest. Ilmekas näide kirjandusliku mitmekeelsuse tõlgendusvõimalustest on arutelu poolsaksa keele funktsiooni üle baltisaksa luules. Jaan Undusk (1992: 589) on leidnud, et seda võiks makaroonia asemel käsitleda baltisaksa tegeliku keelekasutuse peegeldusena. Maie Kalda (2000: 104) aga analüüsib Jacob Johann Malmi luuletust „Die oberpahlsche Freundschaft” („Põltsamaa

sõprus”, 1818) just makaroonilisena, rõhutades, et keelise struktuuri funktsioon sõltub muu hulgas vaatenurgast ja lugemisajast ning hilisemas vastuvõtus võib esile tõusta selle humoorikas aspekt. Vahur Aabrams (2007: 106) on *halbdeutsch*’is kirjutatud luulet analüüsides mõlemad perspektiivid ühendanud, nähes Malmi luuletust *halbdeutsch*’i mängulise tõlgendusena.

Neis valdkondades tehtud tööle tugineb Saara Lotta Linno ja Liina Lukase artikkel „Mitmekeelsus Eesti luules” (2022), mida võib nimetada uurimisvaldkonna programmiliseks lähtekohaks Eesti kirjandusteaduses. Yldizile toetudes toovad autorid esile ükskeelsuse paradigma Eesti kirjandusloos: nende hinnangul on Eesti kirjandust samastatud valdavalt eestikeelse kirjandusega, mistõttu on teistes keeltes loodud tekstid ning eri kirjandusväljade vastastikused suhted jäänud tervikpildist kõrvale. Artikli keskmes on Eesti luule kui ajalooliselt mitmekeelses kirjandusruumis sündinud luule.

2023. aastal Lukase toimetamisel ilmunud ajakirja Journal of Baltic Studies erinumber „Entangled Languages in the Poetry of the Baltic Countries” („Põimunud keeled Baltimaade luules”) käsitleb kogu Baltikumi mitmekeelsust eri perioodidel. Balti kultuuriväli on ajalooliselt olnud mitmekeelne ning ka luule on sündinud keelepiiridel: keeli on vaheldatud ja segatud, tekste on tõlgitud, kohandatud ja laenatud ning eri kirjanduskultuurid on tegutsenud samas ruumis kõrvuti. Need keeled ei moodusta niisiis eraldiseisvaid traditsioone, vaid on olnud üksteisega seotud tõlkimise, jälgendamise, konkurentsi ja võimusuhte kaudu. Eesti nüüdisluule segakeelsetele tekstidele keskendudes kirjeldab Linno (2023) samas erinumbris eesti mitmekeelse poeetika toimemehhanisme, vaidlustades eelduse, et segakeelsusega kaasneb makarooniline huumor, ning tuues esile piiritlemise olulisuse, mis avaldub eelkõige keeltevaheliste vastanduste aktiveerimises või tühistamises.

Daniele Monticelli, Maris Saagpaku ja Anna Verschiku toimetatud Methise teemanumber „Translation and Literary Multilingualism” („Tõlge ja kirjanduslik mitmekeelsus”, 2023) nihutab tähelepanu kirjanduslikult tekstilt selle võimalikele kontekstidele ja vahendajatele. Saatesõnas rõhutavad toimetajad (Monticelli jt 2023: 7), et ehkki ilukirjanduse uuringutest võib saada aimu ka keelekasutusest üldiselt, tuleb siiski silmas pidada ilukirjanduse eripära: „Kirjandus mängib keelega, seda vahel võõrituse tekitamiseks teadlikult moonutades ning kujutades näiteks selliseid keelekontakte, mida tegelikus elus ei esine.”

Käesolev number vastab Linno ja Lukase sõnastatud vajadusele minna uuringutes edasi üksikute ajajärkude, autorite, tekstide ja poeetiliste mehhanismide juurde. Teemanumbri artiklid põhinevad suuresti 2024. aasta Eesti humanitaarteaduste aastakonverentsi paneeli „Mitmekeelsus Eesti luules” ettekannetel, neid täiendavad paar just selle väljaande jaoks kirjutatud artiklit. Ainsa üldise lähtekohana pakkusime kirjutajatele kirjandusliku mitmekeelsuse nelikjaotust, mis võimaldab nähtust vaadelda luulevälja, autori, teksti ja keele tasandil (Linno, Lukas 2022: 793–794). Ühtset terminoloogilist raamistikku autoreile ette ei antud, vaid igaüks on valinud oma lähenemise, seda selgitades ja põhjendades. Kuivõrd kirjandusliku mitmekeelsuse uurimisvaldkond on nii Eestis kui ka mujal maailmas alles kujunemisejärgus, näis asjakohane terminoloogiline pluralism esialgu säilitada. Suurem osa

artiklitest keskendub tekstisisesele mitmekeelsusele, mille puhul eri keeled esinevad koos ühes tekstis, vaheldudes eristuvate ümberlülitustena. Lisaks käsitletakse keelesisest mitmekeelsust (ei toimu eri keelte otsest vaheldumist, vaid keeled põimuvad grammatiliselt), autorisisest mitmekeelsust, sealhulgas eksofooniat ehk teiskeelset kirjutamist, ning viimaks kirjandusväljasisest mitmekeelsust (vaatluse all on ühel luuleväljal kõrvuti olevad keeled ja nendevahelised suhted, mis avalduvad muu hulgas tõlgetes).

Numbri ülesehitus järgib kronoloogilist joont, hõlmates ajavahemikku varasajast XXI sajandini, kuid selle eesmärk ei ole esitada ammendavat ülevaadet mitmekeelsusest kogu Eesti luuleloos, vaid teha esimesi samme nähtuse põhjalikumaks eriteluks eestikeelses kirjandusteaduses. Artiklid keskenduvad uurijate valitud ajajärgudele, autoreile ja tekstikorpustele ning pakuvad nende kaudu eri vaatenurkadest sissevaateid mitmekeelsuse poetikasse. Kõrvuti on kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed käsitlused, mis hõlmavad leksikaalset mitmekeelsust, teiskeelset kirjutamist, mitmekeelsuse suhteid teiste luuleteksti vormivõtetega, keelte varjatud ja eksplitsiitset poeetilist mõju, tõlget ning mitmekeelsuse vahendamiseks kasutatavaid tõlkestrateegiaid.

Avaartikkel **Janika Pälli** sulest vaatlleb XVII sajandi Eesti-, Liivi- ja Kuramaa mitmekeelseid luulekimpe, kaardistades toonast antiik- ja rahvakeelset pühendluulet. Analüüs näitab, et eri keeltes kirjutatud osaluuletused ei olnud siinmail enamasti omavahel tõkelises, vaid komplementaarses suhtes ning keelevalik seostus žanri, adressaadi, autori hariduse ning keelte kultuurilise staatusega. Nii annab Pälli artikkel lähtekoha järgnevatele artiklitele, kirjeldades eri sfäärides kasutatud ja eri staatuses keelte omavahelist dünaamikat nii elus kui ka luules.

Edasised artiklid liiguvad juba XX ja XXI sajandisse. **Eva Velsker** ja **Mart Velsker** käsitlevad mitmekeelsust 1920.–1924. aasta luules keeleuuenduse ja kirjanduskeele uuenemise valguses, võrreldes Gustav Suitsu, Henrik Visnapuu, August Alle, Johannes Barbaruse ja Valmar Adamsi keelelisi strateegiaid teksti- ja keeletasandil. Analüüs näitab, et mitmekeelsus ei olnud modernistliku uuenduse ühtne tunnus, vaid seostus autoriti poeetiliste ja kultuuriliste valikutega.

Sama ajajärgu kahele autorile, Valmar Adamsile ja Johannes Barbarusele, keskendub **Saara Lotta Linno** artikkel, kus XX sajandi esimese poole Eesti luules olulise poeetilise mitmekeelsuse võtte tähistamiseks võetakse kasutusele mõiste *mitmekeelne paratekstilisus*. Analüüs näitab, kuidas muukeelsed pealkirjad, motod ja joonealused märkused loovad põhitekstiga tõkelisi, metonüümilisi ja metafoorseid suhteid, raamivad selle vastuvõttu ning paigutavad eestikeelse luule rahvusvahelisse kultuuriruumi.

Reet Benderi artikkel jälgib poolsaksakeelse humoristliku luule ja Schanno von Dinakandi tegelaskuju pikka järelajalugu Teise maailmasõja järgsel perioodil. Algselt baltisaksa literaatide viljeldud konstrueeritud segakeel muutub ümberasumise, sõja ja paguluse järel kollektiivse eneserefleksiooni vahendiks, hoides ühtlasi sidet kaotatud kodumaaga. Schanno hää l võimaldab kõnelda traumast, kohanemiskustest ja koduigatsusest ning poolsaksa luule omandab nõnda rahvaluulelisi jooni.

Teiskeelne kirjutamine on fookuses **Mihhail Lotmani** artiklis, mis analüüsib arhiivimaterjalide põhjal kolme Artur Alliksaare venekeelset luuletust ning asetab need autori loominguga ja 1950.–1960. aastate kultuuri- ja ajaloolisse konteksti. Nende eri valmidusastmes tekstide analüüs täiendab Alliksaare uurimist tema eksofoonsete kirjutamispraktikate vaatenurgast ning avab seni vähe käsitletud külje tema loomingu.

Seevastu **Jaanus Valk** lähtub oma artiklis just nimelt keelesisesest mitmekeelsusest, käsitledes teise keele kohalolu ilma nähtava koodivahetusega. Tema analüüs näitab, et Jaan Kaplinski luuletsükli „Seesama meri meis kõigis” avaldub klassikalise hiina luule mõju eesti keele süntaksis, verbivormistikus ning aja ja isiku määramatuse taotluses. Hiina keele kohalolu ei tähenda siin otsest matkimist, vaid selle poeetiliste võimaluste taasloomist eesti keele vahenditega.

Mihhail Trunin käsitleb Eesti venekeelse kirjanduse kujunemist aastatel 2003–2010, vaadeldes seega mitmekeelsust kirjandusvälja tasandil. Artikkel näitab, et venekeelsete autorite nähtavaks saamisel mängisid olulist rolli tõlkijad, toimetajad, avaldamiskanaliid ja vahendajad. Igor Kotjuhi ja P. I. Filimonovi karjääritrajektoolid toovad esile kaks eri võimalust end kirjandusväljal kehtestada.

Rebekka Lotmani artikkel esitab esimese ulatusliku eesti luule mitmekeelsuse korpusanalüüsi, ühendades kvantitatiivse kaardistuse kvalitatiivse poeetikaanalüüsiga. Aastatel 2005–2024 Värskes Rõhus ilmunud luuletustest sisaldab leksiikaalset mitmekeelsust veidi enam kui kümnendik, kuid vastupidi levinud kujutlemale inglise-eesti segakeelsuse süvenemisest ei ole selle osakaal kahe aastakümne jooksul kasvanud. Kvalitatiivne analüüs näitab, kuidas eri keeled toimivad luules erinevate poeetiliste ressurssidena.

Aigi Heero seob Reijo Roosi kakskeelse luulekogu „tere kas tohib / tere kas võisõ” analüüsis kirjandusliku mitmekeelsuse mälu-uuringutega. Eesti, võro, soome jt keelte põimumine toob esile geograafilist liikumist, perekondlikku kuuluvust ning erinevaid isikliku ja kollektiivse mälu kihte. Huvitav paralleel tekib Reet Benderi artikliga, kus ka sajand varasemas luules aktiveerib koduse keelevariandi kasutamine vaid mälestustes elava kodupaiga.

Interdistsiplinaarne on ka **Anna Verschiku** käsitus Oleksandr Averbuchi mitmekeelse luulekogu eestindamisest. Peeter Toropi totaaltõlke kontseptsioonist lähtudes küsib artikkel, kuidas säilitada tõlkes teose dominandid ning vahendada selle mitmekeelseid ja kultuuriliselt laetud kihistusi. Kui algupärandi muukeelsed osad jäävad tõlkes valdavalt muutmata, tuleb ajalooliselt ja sotsiaalselt markeeritud keelekuju eesti keeles uuesti luua, mistõttu võib tõlkimine tähendada ka uue poeetilise keele konstrueerimist.

Nõnda joonistub teemanumbri artiklite põhjal eri ajastuid hõlmav pilt Eesti luulevälja mitmekeelsusest. Ühtlasi avardavad käsitlused arusaama mitmekeelsusest endast: see ei piirdu keelte nähtava vaheldumisega tekstis, vaid võib avalduda paratekstides, autori teiskeelses kirjutamises, teise keele varjatud poeetilises mõjus, tõlkes ning kirjandusvälja ja selle vahendajate tegevuses. Neid eri tasandeid ühendab tähelepanu keelepiiridele – sellele, kuidas neid luules ja kirjandusväljal märgitakse, ületatakse, hägustatakse või uuesti kehtestatakse. Mitmekeelne ja eksofoonne kirjutamine

on siinsete luuletajate jaoks olnud nii erikeelsete kogukondade ja inimestega suhestumise viis, mälu aktiveerija, mitmikidentiteedi ja kultuurilise kuuluvuse väljendamine vahend kui ka harituse märk. Eestikeelse kirjutamise kõrval – või ehk oleks isegi täpsem öelda sellega läbi põimunult – kerkib esile mänguline ja loov mitmekeelne kirjutus, mis teiste poeetiliste vahendite ja luuleteksti struktureerimise võtetega ühinedes keeltevahelisi piire kohati uurib, teisel jõustab, siis sulandab või isegi lammutab. Nii ei paku erinumber ammendavat Eesti luule mitmekeelsuse ajalugu, vaid eri ajastute juhtumiuuringute kaudu lähtekohti selle keelise mitmekesisuse ja mitmekeelsuse poeetiliste toimemehhanismide edasiseks kirjeldamiseks.

Saatesõna on valminud Kultuuriministeeriumi programmi „Eesti kultuuri teadus- ja arendusprogramm 2023–2026” projekti „Noorte hääled digiajastu luules” (KUM-TA75) ja Eesti Teadusagentuuri grandil „Lüürlise luule tegur väikeste kirjanduste kujunemisel” (PRG1106) toel.

KIRJANDUS

- Aabrams, Vahur 2007.** „Mehr nurrige Gesicht”. Vier Gedichte in estnischem Halbdeutsch aus einer karnevalesken Umbruchzeit. Magistritöö. Tartu Ülikool, saksa filoloogia õppetool. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/2778>
- Argus, Reili; Rüütmaa, Tiina; Verschik, Anna 2021.** Mitmekeelsus, esimese ja teise keele omandamine. Peamistest teooriatest, uuringutulemustest ja õpetamismeetoditest. Kirjandusülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut. <https://www.tlu.ee/sites/default/files/T%C3%9CHI/Kirjandusu%CC%88levaade%20pikem%20variant%2014.01.2021.pdf>
- Aronin, Larissa; Hufeisen, Britta 2009.** Introduction: On the genesis and development of L3 research, multilingualism and multiple language acquisition: About this book. – The Exploration of Multilingualism: Development of Research on L3, Multilingualism and Multiple Language Acquisition. (AILA Applied Linguistics Series 6.) Toim L. Aronin, B. Hufeisen. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 1–10. <https://doi.org/10.1075/aals.6.01ch1>
- Benthien, Claudia; Keylin, Vadim; Wehmeier, Henrik (toim) 2025.** Poetry in the Digital Age: An Interdisciplinary Handbook. (Poetry in the Digital Age 5.) Berlin–Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783111704548>
- Bergmann, Franziska 2025.** Multilingualism research. – Poetry in the Digital Age: An Interdisciplinary Handbook. (Poetry in the Digital Age 5.) Toim Claudia Benthien, Vadim Keylin, Henrik Wehmeier. Berlin–Boston: De Gruyter, lk 325–333. <https://doi.org/10.1515/9783111704548-028>
- Dembeck, Till; Parr, Rolf (toim) 2017.** Literatur und Mehrsprachigkeit: Ein Handbuch. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Demo, Šime 2014.** Towards a unified definition of macaronics. – Humanistica Lovaniensia, kd 63, lk 83–106.
- Ecke, Peter 2009.** Multilingualism resources: Associations, journals, book series, bibliographies and conference lists. – The Exploration of Multilingualism: Development of Research on L3, Multilingualism and Multiple Language Acquisition. (AILA Applied Linguistics Series 6.) Toim Larissa Aronin, Britta Hufeisen. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 139–154. <https://doi.org/10.1075/aals.6.08ch8>

- Forster, Leonard 1970.** *The Poet's Tongues: Multilingualism in Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grönstrand, Heidi; Huss, Markus; Kauranen, Ralf (toim) 2020.** *The Aesthetics and Politics of Linguistic Borders: Multilingualism in Northern European Literature*. (Routledge Critical Studies in Multilingualism 21.) New York–London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429260834>
- Jacobson, Roman 1960.** Closing statement: Linguistics and poetics. – *Style in Language*. Toim Thomas A. Sebeok. Cambridge, MA: MIT Press, lk 350–377.
- Kalda, Maie 2000.** Jacob Johann Malm ja makarooniline luule. – M. Kalda, *Mis mees ta on?* (Collegium litterarum 12.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 82–149.
- Kellman, Steven G. 2000.** *The Translingual Imagination*. Lincoln–London: University of Nebraska Press.
- Kellman, Steven G.; Lvovich, Natasha (toim) 2021.** *The Routledge Handbook of Literary Translingualism*. (Routledge Literature Handbooks.) New York: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429298745>
- Kohl, Katrin; Dudrah, Rajinder; Gosler, Andrew; Graham, Suzanne; Maiden, Martin; Ouyang, Wen-chin; Reynolds, Matthew (toim) 2020.** *Creative Multilingualism: A Manifesto*. Cambridge: Open Book Publishers. <https://doi.org/10.11647/OBP.0206>
- Linno, Saara Lotta 2023.** Some aspects of the poetic multilingualism of contemporary Estonian poetry. – *Journal of Baltic Studies*, kd 54, nr 4, lk 835–856.
<https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2244944>
- Linno, Saara Lotta; Lukas, Liina 2022.** Mitmekeelsus Eesti luules. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8–9, lk 792–811. <https://doi.org/10.54013/kk776a10>
- Lotman, Juri 2006 [1970].** *Kunstilise teksti struktuur*. Tlk Pärt Lias. Tallinn: Tänapäev.
- Lukas, Liina 2023.** Introduction: Entangled languages in the poetry of the Baltic countries. – *Journal of Baltic Studies*, kd 54, nr 4, lk 689–696.
<https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2265738>
- Lvovich, Natasha 2023.** Literary multilingualism: *The Babel of Modernity*. – *Journal of Literary Multilingualism*, kd 1, nr 1, lk 1–6. <https://doi.org/10.1163/2667324x-20230101>
- Monticelli, Daniele; Saagpakk, Maris; Verschik, Anna 2023.** Literary multilingualism in translation: Texts, contexts, agents. Introduction. – *Methis. Studia humaniora Estonica*, kd 25, nr 31–32, lk 5–17. <https://doi.org/10.7592/methis.v25i31-32.23311>
- Multilingual poetry in schools.** – *Creative Multilingualism*.
<https://www.creativeml.ox.ac.uk/projects/multilingual-poetry-schools/>
- Taylor-Batty, Juliette; Dembeck, Till 2023.** Introduction: Literary multilingualism studies: Key questions and debates. – *Journal of Literary Multilingualism*, kd 1, nr 1, lk 7–14.
<https://doi.org/10.1163/2667324x-20230102>
- Undusk, Jaan 1992.** Saksa-eesti kirjandussuhete tüpoloogia. – *Keel ja Kirjandus*, nr 10, lk 583–594.
- Verschik, Anna; Saagpakk, Maris 2023.** Multilingualism in the Estonian translations of Baltic German literature. – *Methis. Studia humaniora Estonica*, kd 25, nr 31–32, lk 77–107.
<https://doi.org/10.7592/methis.v25i31-32.23314>
- Väljataga, Märt 2013.** Mis on luule? II. – *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 253–268.
<https://doi.org/10.54013/kk665a2>
- Yildiz, Yasemin 2012.** *Beyond the Mother Tongue: The Postmonolingual Condition*. New York: Fordham University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt13x0cqr>